

Art **Ο λόγος στους συγγραφείς**

Το τανγκό των προσφύγων

Tns **M. ΧΑΡΤΟΥΛΑΡΗ**
mikela.loximatia@gmail.com

Το τανγκό σε ένα χωριό της Ανατολικής Μακεδονίας, όπου κυριαρχούσαν οι ζουρνάδες, γίνεται το κλειδί με το οποίο ο Θεόδωρος Γρηγοριάδης ζωντανεύει τη μορφή του πατέρα του και μια λοξή προσφυγική ιστορία που αγκαλιάζει τρεις γενιές και καταξιώνει το ανήσυχο πνεύμα που έφερε φρέσκο αέρα σε μια αγροτική κοινωνία που δεν υπάρχει πια

Μέχρι τα 20 του όλα τα ζευγάρια παπούτσια τα μοιραζόταν με τα αδέρφια του.

Όμως θα μάθει τσαγκαρική και μετά το τέλος του Εμφυλίου θα ανοίξει με έναν φίλο του τσαγκαράδικο στο χωριό του, στις πλαγιές του Παγγαίου, ενώ λίγο αργότερα θα αφοσιωθεί στη δύσκολη καλλιέργεια του καπνού και θα ανοίξει παντοπωλείο. Μικρό τον φώναζαν «τουρκόσπορο» επειδή ο πατέρας του ήταν πρόσφυγας από τον Πόντο, όμως ήδη από τα 25 του θα είναι περιζήτητος. Γιατί θα παρασύρει στον ρυθμό του τανγκό την αγροτική κοινωνία της περιοχής, θα τραγουδά ελαφρά τραγούδια σε ευφάνταστα ισπανοελληνικά και θα φέρνει στους γάμους και στα πανηγύρια, αντί για δημοτικά, ζουρνάδες και νταούλια, ρομαντισμό με «μοντέρνο» λατινοαμερικάνικο αέρα.

Αυτός είναι ο Λεωνίδας με την κιθάρα, η ψυχή και η φωνή του Τρίο Καντάδα που θα πρωτοεμφανιστεί το 1956, δυο χρόνια αφότου το χωριό αποκτήσει δημόσιο ηλεκτρικό ρεύμα. Μαζί με τον Γιάννη τον Μάγειρα, που θα παίζει το βιολί που του έδωσε ένας Γερμανός αιχμάλωτος και θα σολάρει σαν αυτοδίδακτος τζαζίστας, και τον Παντελή τον ακορντεονίστα, που το '77 θα φύγει στην Αργεντινή να κάνει εμπόριο χρυσού, οι τρεις τους θα γίνουν η μουσική υπόκρουση της χρυσής δεκαετίας που θα ζήσει μέχρι τη δικτατορία του Παλαιχωρι Παγγαίου με τους 3.500 κατοίκους τότε, και μόλις 1.000 κατοίκους σήμερα.

Ο Λεωνίδας, που πέθανε το 2009, είναι ο πατέρας του βραβευμένου συγγραφέα Θεόδωρου Γρηγοριάδη και κεντρικός χαρακτήρας στο 17ο βιβλίο του,

Το τραγούδι του πατέρα (εκδ. Πατάκης). Αριστοτεχνικός συνδυασμός βιογραφίας, αυτοβιογραφίας, σχολιασμένου χρονικού και μυθιστορήματος, είναι μια ιδιότυπη βιοματική μυθοπλασία που αγκιστρώνει τον αναγνώστη με μικρές φωτογραφίες-ντοκουμέντα εποχής, οι οποίες λειτούργούν όχι διακοσμητικά αλλά σαν παράλληλες αφηγήσεις ενσωματωμένες στο κείμενο. Ευθυτενής, κομψός, ομορφάντρας, ο Λεωνίδας μαγνητίζει το βλέμμα του αναγνώστη με τη σοβαρότητα και την αφοσίωσή του στην κιθάρα του είτε ακολουθεί με τον Γιάννη και τον Παντελή έναν χαρούμενο γάμο, είτε κάνουν πρόβες στην ανοιχτωσιά του βουνού, είτε παίζει στο πάλκο δίπλα σε μια ντιζέζ όταν το Τρίο τους είχε πια διαλυθεί.

Δεν είχε πάει στο Γυμνάσιο ο Λεωνίδας, δεν ήξερε νότες, δεν ηχογράφησε κανέναν δίσκο, δεν

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ
το τραγούδι του πατέρα

έκανε καριέρα σε αστικά κέντρα. Είχε μόνο μουσικό αυτί και ήταν παθιασμένος. Στα χέρια ενός άλλου πεζογράφου, αυτός ο πατέρας θα μπορούσε να σκιαγραφηθεί είτε ως ενσάρκωση ενός νοσταλγικού «γκρικ ντριμ», είτε -αφού δεν ανήκε στους «άριστους»- να παρουσιαστεί ως μορφή γραφι-

κή. Ο Θεόδωρος Γρηγοριάδης είδε όμως μέσα του κάτι δυναμικό και ανανεωτικό και το μεταδίδει στον αναγνώστη με υπέροχο τρόπο. Ο Λεωνίδας ήταν φορέας του ανήσυχου, τολμηρού και ευέλικτου πνεύματος των προσφύγων. Οι ντόπιοι ήταν πιο παραδοσιακοί ενώ οι πρόσφυγες, που ήρθαν στη Βόρεια Ελλάδα με την ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας (Σύμβαση του 1923), έφεραν μαζί τους τον ξεριζωμό, γράφει ο Γρηγοριάδης, και δεν τους παραξένευαν τα καινούργια πράγματα. Ετσι και ο Λεωνίδας, φύση πολυμήχανη και δουλευταράς, γιος δεξιοτέχνη στο ούτι, έβρισκε απελευθερωτική χαρά στη μουσική δραστηριότητά του «για να βγάζω κάτι παραπάνω και γιατί μ' αρέσει».

Η μουσική στα χέρια του Θεόδωρου Γρηγοριάδη γίνεται έτσι το κλειδί που ξεκλειδώνει την καθημερινότητα της βορειοελλαδίτικης αγροτικής κοινωνίας που δεν υπάρχει πια. Ο συγγραφέας ζωντανεύει τις περιπετειώδεις ιστορίες του Λεωνίδα, του Γιάννη και του Παντελή αλλά και την προσφυγική εμπειρία, μπεινοβγαίνοντας και ο ίδιος στη δράση, άλλοτε ως παρατηρητής κι άλλοτε ως χαρακτήρας - ένας μικρός «γκεβεζές» (πολυλογάς). Κι έτσι ο αναγνώστης παρακολουθεί ένα λογοτεχνικό έργο εν τω γίνεσθαι (work in progress). Το ενδιαφέρον είναι ότι το πολύ προσωπικό *Τραγούδι του πατέρα* διαφοροποιείται από την εσωστρέφεια (και τη σημερινή μόδα) της λεγόμενης «αυτομυθοπλασίας» (autofiction) και είναι ανοιχτό στην κοινωνική περιπέτεια. Οπως σχολίασε ο Γρηγοριάδης: «Η εποχή θέλει αμεσότητα, λιγότερη προσποίηση και λιγότερη ξιπασία».

Ηχηρή απάντηση στον νέο σκοταδισμό

«**ΕΓΩ ΗΜΟΥΝ ΜΙΓΑΣ** και το θεωρώ μεγάλο δώρο, ντόπιος και πρόσφυγας τρίτης γενιάς, αλλά πιο πολύ πρόσφυγας ένιωθα όσο ζούσα στο Παλαιχώρι» λέει στην «Εφ.Συν.» ο Γρηγοριάδης. Στην Αθήνα κατοικεί απ' τα 30 του, από το 1988 -«με έφεραν εδώ οι πνευματικές ανησυχίες μου»- και μέχρι πρόσφατα εργαζόταν στη Μέση Εκπαίδευση ως καθηγητής Αγγλικών, αλλά εξακολουθεί να αντιλαμβάνεται τον εαυτό του ως εσωτερικό μετανάστη. «Ποτέ δεν είπα ότι είμαι "Μακεδόνας", πάντα "Βορειοελλαδίτης" ή "Καβαλιώτης". Η πληθυντική ταυτότητα τον απασχολεί και

στο έργο του με τον πιο ουσιαστικό τρόπο. Είναι χαρακτηριστικά το βραβευμένο με Κρατικό Βραβείο Μυθιστορήματος *Ζωή μεθόρια* (2016) και τα: *Γιατί πρόδωσα την πατρίδα μου* (2018), *Ο παλαιστής και ο δερβίσης* (2010), *Το Παρτάλι* (2001).

Στο καινούργιο του βιβλίο ο Γρηγοριάδης γράφει ότι όταν έφτασε ο συνονόματος παππούς του από τη Σαμψούντα στο Παλαιχώρι, ένα χωριό ως τότε μισό οθωμανικό, οι ντόπιοι «μόνο που δεν πετροβολούσαν τους πρόσφυγες, από φόβο μη χαθούν τα κεκτημένα τους». Οι κοινωνικές αντιθέσεις, σχολιάζει, «αμ-

βλύθηκαν, χωρίς να ξεπεραστούν, παρά μόνο στην τρίτη γενιά, σ' εμάς». Και είναι ενδεικτικό ότι άργησαν οι μεικτοί γάμοι. Οι γονείς του, ο Λεωνίδας και η Στέλλα με την υπέροχη φωνή που ζει ακόμα στο Παγγαίο, ήσαν από τους πρώτους που έδωσαν το παράδειγμα. Στο *Τραγούδι του πατέρα* σημειώνει χαρακτηριστικά: «Οι νεαροί πρόσφυγες όπως ο πατέρας μου είχαν γεννηθεί στους τουρκομαχαλάδες λίγα χρόνια μετά την Ανταλλαγή, είχαν ακούσει για τις σφαγές και τις διώξεις των προγόνων τους, όμως αυτοί ήταν γέννημα μιας καινούργιας Ελλάδας που τη διεκδι-

κούσαν και τη διαμόρφωναν με τον δικό τους τρόπο. Εφεραν μια φρεσκάδα που φάνηκε στα γλέντια τους».

Αυτό το κλίμα θα καθεί ανεπιστρεπτή με τη χούντα. «Το στρατιωτικό καθεστώς αντάμα με την Εκκλησία επηρέασε ακόμα και τον τρόπο με τον οποίο γλεντούσαν οι άνθρωποι...».

Τελικά, χωρίς τυμπανοκρουσίες, αλλά με υπόκρουση τον ρυθμό του Κάρλος Γαρδέλ, το καινούργιο βιβλίο του Θεόδωρου Γρηγοριάδη, μια λοξή προσφυγική ιστορία ριζωμένη στην ντόπια βορειοελλαδίτικη κοινωνία, απαντά πικρά στον νέο σκοταδισμό των ημερών μας και στα κηρύγματα μίσους πολιτικών και ιερέων που δηλητηριάζουν ολόκληρη τη χώρα.

